

Марко ГАВРИЛОВИЋ
Историјски институт Београд
Кнез Михаилова 36/II, Београд, Србија
marko.gavrilovic@iib.ac.rs

СРПСКО-УГАРСКИ ОДНОСИ (1403/1404–1427) У ДЕЛИМА ЗАПАДНОЕВРОПСКИХ ПИСАЦА XV ВЕКА

Апстракт: У овом раду анализираћемо извештаје појединих западно-европских писаца XV века, односно њихова запажања о одређеним аспектима српско-угарских односа у периоду од 1403/4. до 1427. године. То раздобље одликује период блиске сарадње између деспота Стефана Лазаревића и угарског краља Жигмунда Луксембуршког. Стога, настојаћемо да релевантне вести идентификујемо и уз пажљиву анализу оценимо њихову сазнајну вредност за проучавање односа двеју држава у наведеном периоду.

Кључне речи: деспот Стефан Лазаревић, краљ Жигмунд Луксембуршки, српско-угарски односи, западноевропски писци.

Почетком XV века наступила је нова фаза у односима између Србије и Угарске, што је резултирало постепеном интеграцијом српских деспота па и њихове и властеле у угарску државну структуру.¹

¹ А. Крстић, Српски деспоти и властела у државној структури Угарске (1404–1459), *На граници хришћанске Европе: поглавља из хиљадугодишњег мађарско-српског суживота*, Нови Сад 2020, 20–35 [А. KRSTIĆ, Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske (1404–1459), *Na granici hrišćanske Evrope: poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživota*, Novi Sad 2020, 20–35] О српско-угарским односима за споменути период в. већ класичну студију: Ј. РАДОНИЋ, Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII–XVI века, *Глас Српске краљевске академије* 94 (1941) 117–232 [J. RADONIĆ, Sporazum u Tati 1426. i srpsko-ugarski odnosi od XIII–XVI veka, *Glas Srpske kraljevske akademije* 94 (1941) 117–232]; ИСТИ, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини XV. века*, Нови Сад 1905 [ISTI, *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV. Veka*, Novi Sad 1905] Осталу релевантну литературу наводићемо даље у тексту. Преглед српско-угарских односа у XV веку код С. ГАШПАРОВИЋ, *Србија и Угарска од 1402. до 1460. године*, Београд

Стога, као горњу хронолошку границу истраживања узели смо 1403/1404. годину, када је деспот Стефана Лазаревић (1389–1427) постао вазал угарског краља Жигмунда Луксембуршког (1387–1437). Истраживање сеже до деспотове смрти (1427), с тим што је начињен осврт и на догађаје који су уследили непосредно након тога. У наведеном раздобљу, односи двеју држава били су на високом нивоу, и као такви представљају особен пример српско-угарске сарадње у средњем веку. Уз то, приближавање Жигмунду Луксембуршком, угарском, а од 1411. и немачком краљу, омогућило је деспоту Стефану Лазаревићу да закорачи на европску политичку сцену.²

У том смислу, одређени аспекти српско-угарских односа препознати су од стране појединих западноевропских писаца, који су живели и стварали у XV веку. Првенствено, реч је о ауторима са простора средње Европе, односно земаља под стварном или номиналном влашћу краља Жигмунда (немачке земље, Угарска), као и држава које су у мањој или већој мери пратиле дешавања у Угарској.

Иако смо 1403/4. годину узели као доњу хронолошку тачку, потребно је осврнути се на вести појединих писаца у контексту важног догађаја, чије се последице могу посматрати као увертира у нову фазу српско-угарских односа. Реч је о Никополској бици (25. септембар 1396), која се водила између Турака Османлија и хришћанске коалиције предвођене краљем Жигмундом.³ Као вазал султана Бајазита

2016 (необјављена докторска дисертација) [S. GAŠPAROVIĆ, *Srbija i Ugarska od 1402. do 1460. godine*, Beograd 2016 (neobjavljena doktorska disertacija)]

² Ј. КАЛИЋ, Србија и Западни свет 1389–1459, *Косовска битка 1389. године и њене последице*, прир. Н. ТАСИЋ, Београд 1991, 49–56, стр. 51–52 [Ј. КАЛИЋ, Србија и Западни свет 1389–1459, *Kosovska bitka 1389. godine i nje posledice*, прир. Н. ТАСИЋ, Београд 1991, 49–56]. О Жигмундовој владавини у Угарској: Е. MÁLYUSZ, *Zsigmond király Magyarországon, 1387–1437*, Budapest 1984; Р. ENGEL, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, transl. Т. PÁLÓSFALVI, London – New York 2001, 195–243; Целовит приказ његовог живота: Ј. К. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996; О разним аспектима Жигмундове политике упућујемо на зборник радова: *Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*, hrsg. К. HURZA, А. КААР, Wien – Köln – Wiemar 2012.

³ О Никополској бици постоји обимна литература па стога упућујемо на важније наслове: А. С. АТЈА, *The Crusade of Nicopolis*, London 1934; *1396 Никополската битка в съдбата на България, Балканите и Европа*, прир. В. ГЮЗЕЛЕВ, *София* 1996 [*1396 Nikopolskata bitka v sdbata na Blgarija, Balakanite i Evropa*, прир. В. GJUZELEV, *Sofija* 1996]; Преглед литературе даје М. ШУИЦА, Никополска битка у делу Константина Филозофа, *Историјски часопис (= ИЧ)* 58

I (1389–1402), на турској страни се борио српски кнез Стефан Лазаревић. Његову, готово пресудну улогу у хришћанском поразу, описао је баварски витез и учесник битке, Јохан (Ханс) Шилтбергер (1381–око 1440). Шилтбергер предочава да се Бајазит спремао у бег, када му је *херцег Србије по имену Деспот*, са 15.000 ратника прискочио у помоћ. Деспот се устремио на краљевог стегоношу и успео да обори краљевску заставу. Краљ Жигмунд се спасао захваљујући помоћи својих барона, Ханса од Нирнберга и Хермана Цељског.⁴

Шилтбергерово дело, које поред његових сећања садржи и неке познате географске представе, настало је између 1427. и 1440. године.⁵ Да је личност Стефана Лазаревића аутору барем површно била позната и ван контекста Никополске битке, сведочи навођење титуле деспота, додуше у функцији личног имена. Под утицајем овог списка, податак о Стефановој улози код Никопоља пренео се у поједине јужнонемачке хронике с краја XV века.⁶

(2009) 110, нап. 1 [М. ŠUICA, Nikopoljska bitka u delu Konstantina Filozofa, *Istorijski časopis* 58 (2009) 109–124].

⁴ *Reisen des Johannes Schiltberger aus München in Europa, Asia und Africa von 1394 bis 1427*, ed. K. F. NEUMANN, München 1859, 53–54; *Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift*, ed. V. LANGMANTEL, Tübingen 1885, 4. Превод наведеног одломка на савремени српски језик: *Деспот Стефан Лазаревић – књижевни радови*, прир. Ђ. ТРИФУНОВИЋ, Београд 1979, 13–14 [*Despot Stefan Lazarević – književni radovi*, прир. Ђ. TRIFUNOVIĆ, Београд 1979].

⁵ Од сачуваних преписа најранији је Хајделбершки, који је настао можда већ око 1443. Од важности је и нешто познији Нирнбершки (крај XV или почетак XVI века). На основу првог приређено је издање *Reisen des Johannes Schiltberger*, а на основу другог *Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift*. О рукописима још увек је од користи уводно поглавље у: *The bondage and travels of Johann Schiltberger, a Native of Bavaria, in Europa, Asia and Africa, 1396–1427*, ed. P. BRUNN, transl. J. BUCHAN TELFER, London 1879, XV–XXIX.

⁶ У Анонимној аустријској хроници понавља се податак о учешћу 15.000 Срба на турској страни. Ту је наведено да је безбожни *деспот, војвода Србије*, долазећи Турцима у помоћ, својом десницом зграбио Жигмундову заставу. То се јавља и у делу баварског хроничара Хектора Милика из Аугзбурга (око 1420–1489/90). В. ГЮЗЕЛЕВ, *Извори за средновековната историја на Бугарија (VII–XV в.) в австријските рџкописни сбирки и архиви*, Том II, Софија 2000, 117 [V. GJUZELEV, *Izvori za srednovekovnata istorija na Blgarija (VII–XV v.) v avstriskite rukopisni sbirki i arhivi*, Том II, Sofija 2000]; *Chronik des Hector Müllich 1348–1487, Die chroniken der deutschen städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert*, ed. F. ROTH, Leipzig 1892, 43–44. Такође, да је податак о српској улози код Никопоља, протоком времена донекле изобличен, показује пример швајцарског хроничара Петермана Етерлина (око 1430/40–1509). Наиме, он српску улогу у бици код Никопоља приписује пољским шпијунима, којих је било 5.000. ПЕТЕР-

Алузије на деспотово учешће у наведеном сукобу, јављају се у појединим наративима старијим од Шилтбергеровог дела. Тако се у наставку *Пруске хронике* Јохана од Посилги, који покрива период између 1405. и 1419. године, налазе посве занимљиве вести.⁷ Наиме, као присталица краља Жигмунда, спомиње се деспотов син, господар Србије и Босне. Анонимни настављач у наставку алудира на Жигмундов пораз код Никопоља, уз наводе да је тада деспотов отац, хришћанима нанео доста зла. Због старијег деспота страдали су многи племићи, витезови и војсковође, док је само мали број успео да се спасе. Насупрот томе, млади деспот држи страну хришћанима, уз жал због проливања њихове крви.⁸

Дакле, иако алудира на протурско држање српског владара код Никопоља, пруски хроничар зна да је у међувремену дошло до сврставања Србије на страну угарског краља. Додуше, загонетку пред-

MANN ETTERLIN, *Kronica von der Loblichen Eydgnoschaft, jr harkommen und sust seltzam stritten und geschichten*, Quellenwerk zur Entstehung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, III. Chroniken und Dichtungen, Band 3, Aarau 1965, 169–170. Cf. K. PETKOV, *Infidels, Turks and Women: The South Slavs in the German Mind, ca. 1400–1600*, Frankfurt am Main 1997, 51.

⁷ С обзиром да се не зна тачна година смрти Јохана од Посилги, судијског викара Помезанске епископије, тако није сигурна ни година којом почиње наставак *Пруске хронике*. Ипак, махом се узима да је реч о 1405/6. Позната су четири петнаестовековна рукописа, на основу којих су настали неки познији. Око личности настављача *Пруске хронике* у историографији влада права полемика. Према неким истраживачима, реч је о Јохану од Редина, помезанском канонику или чак о самом Јохану Посилшком. M. WÜST, *The Chronicles of the Teutonic Order in Prussia in the Fourteenth and Fifteenth Century*, *Historiography and Identity VI. Competing Narratives of the Past in Central and Eastern Europe, c. 1200–c. 1600*, ed. P. RYCHTEROVÁ, D. KALHOUS, Brepols 2021, 385–389; G. VOLMANN-PROFE, *Johann von Posilge*, *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle (= EMC) 1*, ed. R. G. DUNPHY, Brill – Leiden 2010, 922; B. JAHN, *Johann von Posilge*, *Deutsches Literatur-Lexikon. Das Mittelalter 3. Reiseberichte und Geschichtsdichtung (= DLM)*, hrsg. W. ACHNITZ, Berlin – Boston 2012, 465–466.

⁸ „Ouch so ist der junge dysbuth getrulich vor dy cristinheit, und ym ist leit dy vorgysunge des cristinlichin blutes, dy do gescheen ist von synem vatr in den zcitin, als der herre konyng von Ungern neder lag von den Torkin in dem strite, do von gros schade geschach der cristinheit, als vil furstin, herrin, riter, knechte geslagin wordin und gar wenyng dovon quomen, und gefangin, als vor ist geschrebin.“ *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419) zugleich mit den auf Preussen bezüglichen Abschnitten aus der Chronik Detmar's von Lübeck*, *Scriptores rerum Prussicarum, III*, ed. T. HIRSCH – M. TÖPPEN – E. STREHLKE, Leipzig 1866, 366. Ове вести запазио је К. Petkov, *Infidels*, 45–46.

ставља навођење двојице деспота – оца и сина. Одељак, који садржи дате податке, смештен је у 1416, а сматра се да је наставак *Пруске хронике* довршен до 1422. године.⁹ У складу са тим, изгледа да се иза обе наведене личности крије деспот Стефан. Његово учешће на турској страни код Никопоља и потоње приближавање Угарској, аутор из неког разлога није могао да веже за једну личност па је у причу увео деспотовог сина.¹⁰

Спомињање српског деспота, у вези је са приповешћу о турском походу на Угарску, који је датован у 1416. годину. Наводно, Турци су нанели велике губитке и по трећи пут напали Угарску. Како хроничар предочава, њима су се супротставили деспот, господар Србије и Босне и угарски палатин, тј. Никола II Горјански.¹¹ По свој

⁹ А. MENTZEL-REUTERS, *Unde den vride machten wider in dem lande – Kriegsziele in der historiographie des Deutschen Ordens, Ordines militares* 18 (2013) 93–95; IDEM, *Deutschordenshistoriographie, Handbuch Chroniken des Mittelalters*, hg. G. WOLF, N. H. OTT, Berlin-Boston 2016, 324–325; U. ARNOLD, *Johann von Posilge, Die deutsche Literatur des Mittelalters*, 4, ed. W. STAMMLER, Berlin – New York 1983, 710–712.

¹⁰ На први поглед, може се помислити да је пруски хроничар имао у виду Ђурђа Бранковића, Стефановог сестрића и наследника, кога је овај касније и усинио. Међутим, проблем лежи у томе што је Ђурађ на српски престо ступио тек 1427. Чак иако се узме да је новог српског владара, аутор грешком везао за дешавања из 1416, и даље остаје проблем у вези са завршетком наставка ове хронике (вид. претх. нап.). Додуше, Ђурађ Бранковић је и пре 1427. имао значајну политичку улогу у Србији, што је посебно уочљиво у првом делу треће деценије XV века. М. СПРЕМИЋ, *Деспот Стефан Лазаревић и „господин“ Ђурађ Бранковић, ИЧ* 56 (2008) 49–68 [М. SPREMIĆ, *Despot Stefan Lazarević i „gospodin“ Đurađ Branković, ИЧ* 56 (2008) 49–68]. Изгледа да се на њега као на битну политичку фигуру, у Угарској рачунало и пре тога, што се види на основу једног писма из 1415. J. GELCHICH, L. THALÓCZY, *Raguza és Magyarország összeköttetésekének oklevéltára*, Budapest 1887, 250. Треба узети у обзир да хроничар из далеке Пруске није поседовао јасне представе о збивањима у угарском суседству. Тако су неки детаљи из раније угарске историје могли бити пренети на пишчево време. Примера ради, Јохан од Посилги, примарни аутор *Пруске хронике*, у 1389. смешта угарско-бугарски сукоб, где су обе стране изгубиле по 70.000 људи (*Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik*, 160). Заправо, овде је реч о одјеку Косовске битке (15. јун 1389), како је истакао К. РЕТКОВ, *Infidels*, 44. Исто тако, анонимни настављач је у личности деспотовог оца могао мислити на кнеза Лазара, мада би у том случају на уму имао ранија непријатељства између српског кнеза и краља Жигмунда.

¹¹ „Zcum drittin mol quomen dy Torkin abir ken Ungern ungehindirt yngelasin zcu zcin. Des was des dysbuten son, der do herre ist der Bossin und Servye, und der grose grave zcu Ungern...“ *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik*, 365–366.

прилици овде је реч о одјеку велике турске војне (1414/15), како у Босни, тако и према западнијим крајевима – Крањској и Аквилеји. Угарске одреде у бици у Лашви (јул 1415) заправо је предводио палатинов брат, усорски бан Јован Горјански, а не сам палатин Никола II.¹² Карактеристичан детаљ који сведочење пруског хроничара везује за 1415. тиче се спомена Млечана као турских савезника. О томе говори и папски нотар Дитрих из Нихајма.¹³ Даље, упечатљиви су наводи о трећем нападу на Угарску, док се у појединим другим изворима, у истом контексту среће податак о Босни.¹⁴ У суштини, током 1416. већих сукоба и није било.¹⁵ Једини податак из наставка *Хронике* који се засигурно може везати за то време, односи се на боравак краља Жигмунда у Француској и Енглеској.¹⁶ И што је најбитније, податак о учешћу српског деспота у овим сукобима, тешко да одговара истини. Деспот Стефан је од 1413. године одржавао добре односе са султаном Мехмедом I (1413–1421).¹⁷

¹² С. ЋИРКОВИЋ, О једном посредовању деспота Стефана између Угарске и Турске, *Истраживања* 16 (2005) 229–240 [S. ĆIRKOVIĆ, O jednom posredovanju despota Stefana između Ugarske i Turske, *Istraživanja* 16 (2005) 229–240]; Е. О. ФИЛИПОВИЋ, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2016, 239–262; N. ISAILOVIĆ, The Battle of Lašva (1415) – The Greatest Hungarian Defeat After Nicopolis Revisited, *Politics and Society in Central and South-East Europe. Life under the shadow of the Ottoman Empire's Expansion (15th–16th centuries)*, ed. Zs. KOPECZNY, Cluj – Napoca 2021, 83–92.

¹³ *Johanns von Posilge, Chronik*, 366; *Theodorici de Niem, Westvali, secretarii apostolici, episcopi verdensis et cameracensis viri suo tempore eminentissimi, Historia de Vita Joannis XXIII. Pontificis Romani*, Francofurti ad Maenum 1620, 53–54; Е. О. ФИЛИПОВИЋ, *Bosansko kraljevstvo*, 243.

¹⁴ *Johanns von Posilge Chronik*, 366. О трећем походу Турака на Босну сведочи писмо Дубровчана острогонском архиепископу из фебруара 1415. године, J. GELCICH, L. THALLÓCZY, *Raguza*, 247.

¹⁵ У новембру је споменут поход Филипа Схолариса, тј. Пипа од Озоре у Босни. У сваком случају, султан Мехмед I је тада био оријентисан на борбу против брата Мустафе, кога су подржавали Влашка и Цариград. Штавише, султанове снаге биле су усмерене претежно на јужни фронт. Е. О. ФИЛИПОВИЋ, *Bosansko kraljevstvo*, 262.

¹⁶ P. ENGEL, *The Realm*, 230.

¹⁷ *Историја српског народа*, II, прир. С. Ћирковић, Београд 1982, 90, 92–95 (Ј. КАЛИЋ) (= *ИСН II*) [*Istorija srpskog naroda*, II, прир. S. Ćirković, Beograd 1982]; С. ЋИРКОВИЋ, О једном посредовању, 229–240; А. КРСТИЋ, Угри и српско-угарски односи у биографији деспота Стефана Лазаревића Константина Филозофа, *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности* (= *Средњи век*), VIII, прир. Г. ЈОВАНОВИЋ, Деспотовац 2017, 85 [А. KRSTIĆ, Ugrī i srpsko-ugarski odnosi u biografiji despota Stefana Lazarevića Konstantina Filozofa,

На непрецизност сведочења пруског хроничара, утицала је и фреквентност разних гласина, које су са одређеним закашњењем стизале из удаљених крајева. У конкретном случају, епицентар нагомилавања вести о турским походима, као и њихове даље циркулације, била је Констанца, где је између 1414. и 1418. године заседао велики сабор.¹⁸ Уз то, из других извора се може наслутити начин на који су поједине информације стизале у Пруску.¹⁹

Када је реч о сабору у Констанци, поједини аутори бележе и присуство Срба. Међутим, то не доводе у корелацију са вазалним статусом деспота Стефана према краљу Жигмунду. Тако су код Урлиха Рајхентала (око 1365–1437), посланици деспота Рашке споменути заједно са онима из Литве, Влашке, Турске и Русије. Са друге стране, Гебхард Дахер (око 1425–1471) наводи тројицу српских изасланика, неvezано за неку другу делегацију.²⁰ У наведеном погледу, посебно је занимљиво сведочење Винанда де Стеге из Вирцбурга (1371–1454), забележено у рукопису посвећеном грофу-палатину Лудвигу III (1419/20). Наиме, присуство „незнаних“ народа, укључујући и Србе, Стега посматра независно од угарских племића и саме

Srednji vek u srpskoj nauci, istoriji, književnosti i umetnosti (= *Srednji vek*), VIII, prir. G. JOVANOVIĆ, Despotovac 2017, 71–89]. Ипак, постоје индиције да је почетком 1416. године деспот Стефан био спреман да уђе у рат против Турака. О томе: Ј. КАЛИЋ, Деспот Стефан Лазаревић и Турци (1421–1427), *ИЧ* 29/30 (1982/83) 17–18 [Ј. КАЛИЋ, Despot Stefan Lazarević i Turci (1421–1427), *ИЧ* 29/30 (1982/83) 7–20]; М. НИКОЛИЋ, *Византијски писци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010, 77–78 [М. НИКОЛИЋ, *Vizantijski pisci o Srbiji (1402–1439)*, Beograd 2010].

¹⁸ У Констанци су под патронатом краља Жигмунда решавана горућа путања у подељеном римокатоличком свету. Од многобројних наслова упућујемо на зборнике радова новијег датума: *Das Konstanzer Konzil: Essays 1414–1418. Weltwagnis des Mittelalters*, ed. K. HEINZ-BRAUN ET AL., Darmstadt 2013; *Das Konzil von Konstanz und Ungarn*, ed. A. BÁRÁNY, Debrecen 2016.

¹⁹ Тако Дитрих из Нихајма преноси гласину о турском поразу, која је септембра 1415. године из Угарске стигла до Констанце. На крају се испоставило да је вест лажна. Исти писац спомиње присуство тевтонских ратника у Жигмундовој војсци. *Historia de Vita Joannis XXIII*, 52. Вести из Угарске добијао је и прокуратор Тевтонског реда, Петар из Вордмита. *Zsigmondkori oklevéltár V (1415–1416)*, ed. E. MÁLYUSZ, Budapest 1997, 329 (N° 1155). На ове изворе, укључујући и наставак *Пруске хронике*, упозорио је С. ЋИРКОВИЋ, О једном посредовању, 234–236.

²⁰ ULRICH RICHENTAL, *Die Chronik des Konzils von Konstanz*, ed. T. M. BUCK (2019) N° 81, <https://edition.mgh.de/001/html/edition.html> (конс. 8. октобра 2023); Код Дахера „Zanschga“, „Gergo“ и „Brango“, су означени као „pagani ex Servia“. GEBHARD DACHER, *Historia magnatum in Constantiensi Consilio, Rerum universalis Concilii Constantiensis*, T. V, ed. H. HARDT, Francofurti et Lipsiae 1699, 40.

угарске краљице.²¹ По свој прилици, деспот Стефан је на Сабор упутио једно посматрачко изасланство, што се може довести у корелацију са тадашњом политиком краља Жигмунда.²² Наведени аутори то не спомињу, јер су Срби за њих непознат народ другачијег верског опредељења.²³

Наставак *Пруске хронике* Јохана од Посилги представља најранији западноевропски наратив, који доноси вести о новом политичком правцу деспота Стефана. На Запад су те вести стигле још почетком 1404, преко Жигмундовога писма за бургундског војводу Филипа II Смелог. Ово писмо, састављено 16. априла 1404, сачувано је у наративу фландријског хроничара Жана Брандона (ум. 1427).²⁴ О приласку Стефана Лазаревића Угрима, али и о другим аспектима српско-угарских односа, говори и Еберхард Виндеке (око 1380–1440) у својој *Књизи о цару Жигмунду*.

Пореклом из патрицијске породице из Мајнца, Еберхард Виндеке се око 1410. нашао у служби краља Жигмунда. За свог владара обављао је послове претежно финансијске природе, мада се нашао и у не-

²¹ „Quis enim... non miraretur ignotarum gentium cottidianum et semper novum adventum, cum ultra regni Hungariae nobiles cum regina consorte predicti regis inclitissima ad concilium adventantes nunc videantur Rutheni, nunc Seruite, nunc Turci, tunc Albani, jam Ascite, Litau, Armeni, Greci, Arabes et Indi.“ Н. FINKE, *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*, Paderborn 1889, 78, нар. 1. Рукопис се налази се у Ватиканској библиотеци – Pal. lat 412, f. 1ar–106v, наведено под f. 10v, https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/bav_pal_lat_412/0026/image.info (конс. 8. октобра 2023).

²² Вид. М. АНТОНОВИЋ, Папство и Србија у XV веку, *Додатак Историјском гласнику* 1–2 (1993) 28–32 [М. ANTONOVIĆ, Папство и Србија у XV веку, *Додатак Историјском гласнику* 1–2 (1993)]. Уп. М. ПУРКОВИЋ, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 143–147 [М. PURKOVIĆ, *Knez i despot Stefan Lazarević*, Beograd 1978].

²³ Занимљиву анализу Рајхенталових представа о православним, али и другим некатоличким народима пружа К. РЕТКОВ, *Infidels*, 55–62.

²⁴ *Chronique de Jean Brandon*, Chroniques relatives à l'histoire de la Belgique sous la domination des ducs de Bourgogne. Textes latins, ed. K. LETTENHOVE, I, Bruxelles 1870, 93–95. Према овом издању, писмо је уз коментар објавио још М. ДИНИЋ, Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филипу, *Зборник Матице српске за друштвене науке* 13/14 (1956) 93–98 [М. Dinić, Pismo ugarskog kralja Žigmunda burgundskom vojvodi Filipu, *Zbornik matice srpske za društvene nauke* 13/14 (1956) 93–98]. Сажетак писма сачуван је у *Annalium Flandriae, lib. XIII*, Commentarii Siue Annales rerum Flandricarum libri septendecim, ed. J. MEYERO, Antverpiae 1561, 220, на основу чега је објављено у G. FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (= FEJÉR, *Codex*), X/4, Budaе 1844, 324–325.

колико дипломатских мисија.²⁵ Његова *Књига о цару Жигмунду*, представља извор од великог значаја за период владавине краља и цара Жигмунда. Аутор се поред писаних извора, у великој мери ослањао на сопствена сећања. Можда отуда и произлазе поједине непрецизности у његовом сведочењу.²⁶ Без обзира на то, о деспоту Стефану, кога је можда и срео на краљевом двору, оставио је значајне вести.²⁷

Прва у низу тиче се деспотовог покорвања краљу Жигмунду.²⁸ У том смислу, Виндеке предочава да је у последњој години ратовања у Босни, односно 1408, Жигмунд напао *Србију и Рашку*. Како аутор даље истиче, између краља и деспота постигнут је договор.

²⁵ По свој прилици, Виндеке је још 1409/10. имао удела у једној финансијској трансакцији за краља Жигмунда. У његовој пратњи био је и 1415. на сабору у Констанци, а уз свог владара нашао се и током дипломатске посете дворовима Арагона, Енглеске и Француске. Приходи од царине у Мајнцу, које је 1424. добио у закуп од краља Жигмунда, коштали су га живота. Наиме, изгубивши парницу од једне великашке породице, Виндеке је 1440. осуђен на смрт. О Виндекеу упућујемо на краће одреднице са прегледом литературе: В. ЈАНН, Windeck, Eberhard, *DLM* 3, 621–624; У. ГОЕРЛИЦ, Windeck, Eberhard, *EMC* 2, 1518; Б. С. СТОЈКОВСКИ, Деспот Стефан Лазаревић у делу Еберхарда Виндекеа, *Средњи век XII*, Деспотовац 2022, 40–41 [В. С. СТОЈКОВСКИ, Despot Stefan Lazarević u delu Eberharda Vindekea, *Srednji vek XII*, Despotovac 2022, 39–50]; R. SKORKA, A krónikás és a nevyvenerer liliomos aranypénz, *Történelmi szemle XLIX* (2007) 443–450.

²⁶ Виндеке је *Књигу* написао након Жигмундове смрти. Оригинал није сачуван, али је познато неколико преписа из XV и XVI века. У једној приватној колекцији у Ирској, релативно скоро је откривен рукопис који се може датовати у почетак XV века. Од осталих, могу се истаћи два рукописа из Бечке Националне библиотеке из средине истог столећа (cod. 13975 и cod. 2913). Вид. J. SCHNEIDER, Das illustrierte „Buch von Kaiser Sigismund“ des Eberhard Windeck. Der wiederaufgefundene Textzeuge aus der ehemaligen Bibliothek von Sir Thomas Phillipps in Cheltenham, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 61 (2005) 169–180, који указује на потребу за новим критичким издањем. Још увек једино издање на старонемачком: *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. W. ALTMANN, Berlin 1893.

²⁷ Виндекеове вести о деспоту Стефану недавно је анализирао Б. СТОЈКОВСКИ, Деспот Стефан, 39–50.

²⁸ У Бечком рукопису *Књиге*, налази се илустрација која по свој прилици приказује церемонију ступања деспота Стефана у вазални положај. Он је приказан десно од краља, као голобрад младић у зеленој одежди са прекривачем на глави (шаперон). Уз деспота су приказана и два пратиоца, као и грб у облику црног штита, на коме је нацртана рука која држи мач. Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 13975/1, fol. 40r, https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_3315885&order=1&view=SINGLE (конс. 11. октобра 2023); В. и Б. СТОЈКОВСКИ, Деспот Стефан, 45.

Карактеристично је да о српском владару, аутор има само речи хвале, представљајући га као лепог човека, склоног истини, правди и миру.²⁹ Прво што се запажа, јесте да аутор наводи погрешну годину успостављања вазалства. Наиме, то се десило најкасније почетком 1404. године.³⁰ Међутим, крајем 1408. краљ Жигмунд је основао *Ordo dragonis*, тј. Ред Змаја, чији је члан постао управо деспот Стефан.³¹ Виндеке није био упознат са тачним временом Стефановог приближавања Угрима, те је по свој прилици, нека сазнања о његовом ступању у Змајев ред, протумачио као чин успостављања вазалног односа према угарском краљу.³² Такође, аутор наведено посма-

²⁹ „... gegen der Sirfien und Ratzen und dedingte mit dem Dischbotten, das or mit imo eins wart, und hielt das also ein biderber man, wann er ein grosser mechtiger furst was und ein herzoge was uß Sirfien uß Ratzen was; und was ein herlich schon man worhaftig und gerecht und was ouch fridesam.“ *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten*, 20–21. Б. СТОЈКОВСКИ, Деспот, 42–44; IDEM, Remarks on the Serbian Foreign Policy in the Age of Despot Stefan Lazarević, *Byzanz und das Abendland VII. Studia Byzantino-Occidentalia* (2021) 298–299.

³⁰ Као *terminus ante quem* узима се 16. април 1404, тј. датум Жигмундовога писма Филипу Смелом. Са друге стране, *terminus post quem* се може утврдити на основу краљевог писма за изасланике деспоту Стефану од 18. децембра 1403, на које је недавно указао Н. ОБРАДОВИЋ, Нови подаци о успостављању вазалних односа између деспота Стефана и краља Жигмунда, *Београдски историјски гласник* 12 (2021) 37–55, са освртом на ранију литературу [Н. ОБРАДОВИЋ, Нови подаци о успостављању вазалних односа између деспота Стефана и краља Жигмунда, *Београдски историјски гласник* 12 (2021) 37–55].

³¹ Деспотово име наведено је испред осталих угарских барона. ФЕЈЕР, *Codex*, X/4, 684. Вид. и М. ПУРКОВИЋ, *Кнез и деспот*, 86–87; М. АНТОНОВИЋ, Деспот Стефан Лазаревић и Змајев ред, *Историјски гласник* 1–2 (1992) 15–23 [М. ANTONOVIĆ, Despot Stefan Lazarević i Zmajev red, *Istorijski glasnik* 1–2 (1992) 15–23]; J. K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund*, 124; М. ПОПОВИЋ, The Order of the Dragon and the Serbian Despot Stefan Lazarević, *Emperor Sigismund and the Orthodox World*, eds. E. MITSIOU – M. POPOVIĆ – J. PREISER-KAPPELLER – A. SIMON, Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 24, Wien 2010, 103–106.

³² Како су крајем 1403. године Жигмундови посланици добили овлашћења да од деспота Стефана приме заклетву о ступању у вазални положај, поставља се питање времена сусрета двојице владара. Треба имати на уму да се према средњовековним схватањима вазал морао појавити пред сизереном, како би споменути чин био озваничен (Н. ОБРАДОВИЋ, Нови подаци, 44). Нажалост, извори не доносе податке о њиховим сусретима пре краја 1408, што не значи да их није било. Управо током похода на Босну 1408, као и наредне 1409. године, краљ се налазио у околини Београда, тадашње српске престонице (А. КРСТИЋ, Угри, 82). Да ли се при повратку из Босне нашао и у српском Београду, где је можда и званично примио деспотову вазалну заклетву, не може се прецизно

тра као последицу напада на Србију, што је проблематично само по себи. Чини се да је сазнање о насилном покоравану Босне, он (не)свесно пренео и на суседну земљу, против које је краљ Жигмунд раније често ратовао.³³

Највећи део пишчевих вести о српско-угарским односима тиче се деспотовог боравка у Будиму 1424. године. Виндеке на два места говори о Стефановом доласку у Будим и аудијенцији код краља Жигмунда. Прво, истиче да је српском владару, који је у својом пратњи имао 26 људи, припремљен срдачан дочек. Заузврат, деспот је свом сизерену уручио бројне дарове, међу којима позлаћене свилене мараме, турске бојне бубњеве, сабље, седла и др. Нешто касније, аутор понавља податак о деспотовом појављивању и то у време када се одржавао састанак о хуситском питању. Затим, описује пријем турског посланика, а након тога и самог деспота код краља Жигмунда. Додуше, у овом случају, аутор доноси нешто измењен списак деспотових дарова.³⁴ Такође, дарови су уручени и Жигмундовом зету, аустријском војводи Алберту V Хабзбуршком.³⁵ Виндеке даље приповеда о Жигмундовим преговорима са турским послаником, што датује у 6. јун. Наводно, краљ је наредног дана напустио Будим,

утврдити. То би донекле могло да објасни Виндекеову тврдњу, а његови наводи о походу на Србију би се у том случају могли посматрати као плод забуне.

³³ Уп. Б. Стојковски, Деспот Стефан, 42–44, који сматра да је посреди могла бити ауторова намера да краља Жигмунда представи као надмоћнијег владара у односу на деспота Стефана, који се овоме покорио након само једног похода. Такође, опрезно ћемо указати на чињеницу да је 1409. године угарска војска ратовала у Србији, али као подршка деспоту Стефану, а против његовог брата Вука Лазаревића, коме су помагали Турци. В. М. Пурковић, *Кнез и деспот*, 89–90; О Жигмундовим походима против Србије пре 1402: Б. Стојковски, Српско-угарско везе (1389–1402), *Кнегиња Милица – монахиња Јевгенија и њено доба*, прир. С. Мишић – Д. Јечменица, Трстеник 2014, 39–58, са прегледом литературе [В. Стојковски, *Srpsko-ugarske veze (1389–1402), Kneginja Milica – monahinja Jevgenija i njeno doba*, прир. С. Мишић – Д. Јечменица, Трстеник 2014, 39–58].

³⁴ *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten*, 177, 180; Б. Стојковски, Деспот, 45–46.

³⁵ Алберт је између осталог добио позлаћене мараме, ћилиме и пушке. *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten*, 183; Б. Стојковски, Деспот, 46. Требало би скренути пажњу да су ово први посведочени контакти Срба и Хабзбурговца у XV веку, што, колико нам је познато, до сада у историографији није посебно наглашено. Заправо, почетак тих контаката се смешта у време Албертове владавине у Угарској (1437–1439). Тако код Н. Лемалић, *Rani kontakti Srba i Habzburgovaca (do Mohačke bitke)*, *Истраживања* 25 (2014) 73–87.

запутивши се ка Вишеграду, што су учинили и *деспот, херцег Србије* и византијски цар, којима је Жигмунд отпремио разне поклоне.³⁶

Као што се види из наведеног, Жигмундов биограф сведочи о угледу који је деспот Стефан Лазаревић као угарски барон уживао на краљевом двору, где су се окупљали и угледни великаши из немачких земаља. Међутим, ауторова хронологија је посве проблематична. Другим речима, према његовој нарави испада да су сви наведени догађаји окончани почетком јуна месеца. Ови наводи су лако обориви, јер је краљ Жигмунд у Будиму боравио од краја маја до средине јула, након чега је заиста отишао у Вишеград. Исто тако, поуздано се зна да је деспот Стефан у Будиму 15. јуна издао једну исправу.³⁷ Занимљиво је да Виндеке не спомиње присуство деспота Стефана, али ни цара Јована VIII, приликом преговора краљевског савета са Турцима.³⁸ На одређену улогу српског владара у томе, индиректно може

³⁶ Из наведеног списка, види се да су дарови за цара Јована VIII били нешто издашнији. Наиме, он је добио 1.000 златних форинти, а деспот упола мање. Такође, цару је даровано девет разнобојних тканина из Мелфена и шест коња, а деспоту шест једнобојних тканина и четири коња. *Eberhart Windeks Denkwürdigkeiten*, 186–187.

³⁷ P. ENGEL – N. C. TÓTH, *Itineraria regum et reinarum Hungariae (1382–1438)*. *Itineraria Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437)*; *Itineraria Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438)*, *reginarum consortum eiusdem, nec non Elizabeth reginae (1382–1386)*, *relictae Ludovici I regis*, Budapest 2005, 118; А. КРСТИЋ, Писмо деспота Стефана Лазаревића својим угарским службеницима о правима павлинског манастира Светог Лаврентија код Будима, *Стари српски архив* 12 (2013) 133–143 [А. КРСТИЋ, Писмо деспота Stefana Lazarevića својим угарским службеницима о правима павлинског манастира Светог Лаврентија код Будима, *Стари српски архив* 12 (2013) 133–143]. В. и Б. СТОЈКОВСКИ, Деспот, 48–49. Такође, цар Јован VIII се у Будиму нашао 22. јуна, где је, ако је веровати Виндекеу остао осам недеља. И. ЂУРИЋ, *Сумрак Византије. Време Јована VIII Палеолога (1392–1448)*, Београд 2007, 224–225 [И. ЂУРИЋ, *Сумрак Византије. Време Јована VIII Палеолога (1392–1448)*, Београд 2007].

³⁸ У писму од 12. јуна, које је Жигмунд упутио Пипу од Озоре, спомињу се некакви преговори са краљевим „вернима“, међу којима треба препознати и деспота Стефана. Из писма се јасно види да су ковани планови за рат против Турака. У том светлу треба посматрати и Виндекеове вести о доласку турског посланика на Жигмундов двор. Б. СТОЈКОВСКИ, Деспот Стефан, 49–50; Ј. КАЛИЋ, Деспот Стефан и Византија, *Зборник радова Византолошког института* 43 (2006) 36 [Ј. КАЛИЋ, Despot Stefan i Vizantija, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 43 (2006) 31–40]. Писмо је објављено у: *A zichi és vásonkeői gróf Zichicsalád idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitus Zichy de Zich et Vasonkeo*, VIII, Budapest 1895, 178–179.

указати податак о Стефановом доласку пред краља, и то након турског посланика.³⁹

Иако више не спомиње деспота Стефана, Виндеке даје податке о учешћу његових трупа у једном походу краља Жигмунда. Наиме, писац бележи да су у Жигмундовој антихуситској војни учествовали и „Срби Рашани“ (Sirfen Ratzen). Према даљој нарацији, хусити су почетком јануара 1422. извршили препад на Немачки Брод (дан. Navlíčkův Brot, Чешка), где се Жигмунд налазио са нешто Срба и Угара. Након пораза, краљ се повукао у оближње Храдиште (дан. Uherské Hradiště, Чешка), док су се Рашани и Угри повукли у Угарску.⁴⁰ Овом приликом, осврнућемо се и на вести *Спишке хронике* из друге половине XV века.⁴¹ Наиме, под 1422. годином, хроничар предочава о одметању Рашана од краља и њиховом бегу ка Пољској. Они су, како стоји у тексту, хватали житеље Спиша с намером да их побију. На крају, одметничке вође су одговарале пред краљем. То се десило на вече Св. Петра и Павла.⁴² Сама по себи, ова епизода не открива превише. У литератури влада мишљење да је реч о одреду српских ратника који су у лето 1422. учествовали у угарском походу против хусита.⁴³ Такође, податак о повлачењу побуњених вођа према

³⁹ Ј. РАДОНИЋ, Споразум у Тати, 165, мишљења је да се деспот Стефан у Будиму појавио заједно са турским изасланством.

⁴⁰ Eberhart Windeckes *Denkwürdigkeiten*, 120; J. VÁLKA, Sigismund und die Hussiten, oder: wie eine Revolution beenden? *Kaiser Sigismund (1368–1437)*, 37. Константин Филозоф истиче да је у питању био мањи одред српских ратника (А. КРСТИЋ, Угри, 86). Угарска дипломатичка грађа сведочи да су у наведеном походу учествовали деспотови фамилијари из породице Пошафи од Сера. *A zichi és vásonkeői gróf*, 273.

⁴¹ *Спишка* или *Георгенбергерска хроника* писана је на старонемачком језику и даје преглед угарске историје од краја 10. века до 1457. године. Сачуван је само један рукопис, који се налази у Окружном архиву у Спишкој Соботи (cod. 14, Cat. no. 656, 5v–10v). Најновија истраживања сугеришу да је ова хроника настала између 1450. и 1460, у сврху истициња легитимитета немачког грађанског слоја на простору Спишке жупаније. А. QUERET-PODESTA, Quelques remarques sur la genèse de la Chronique de Spišská Sobota, *Medievalista* 34 (2023) <https://journals.openedition.org/medievalista/6894> (конс. 7. октобра 2023); S. MOSSMAN, Georgenberger Chronik (Zipser Chronik), *EMC*, 685.

⁴² „Anno domini MCCCCXXII Sint dy Raczen von konig entrunnen vnd wolden ken polan czin, dy fingen dy Czipszer und dirschlugen ir vil vnd dy hewpt lewte wurden dem konig geantwort, an sand peter vnd pauli obent ist es geshen.“ *A Szepes-Szombati Krónika*, ed. D. KÁLMÁN, Lőcse 1891, 32.

⁴³ P. ROKAI, Ratnici despota Stefana Lazarevića u Slovačkoj prema svedočanstvu Spiške hronike, *Acta Historica Posoniensia* 19 (2012) 11–14, скреће пажњу да

Пољској, али и чињеница да је пољско-литванска странка у Чешкој имала подршку хусита, имплицира на умешаност краља Владислава II Јагела (1386–1434) у ова збивања.⁴⁴

Затегнути односи између краља Владислава II и литванског кнеза Витолда са једне, и краља Жигмунда са друге стране, регулисани су преговорима у Кежмарку, марта 1423. године.⁴⁵ Еберхард Виндеке укратко бележи деспотово присуство у Жигмундовој пратњи. Тај податак се може срести и у делу *Diarium sexennale*, баварског хроничара Андрија из Регензбурга (1380–1438).⁴⁶ Осим кратког спомена српског деспота, наведени писци не доносе вести о његовој евентуалној улози у преговорима.⁴⁷

Овом приликом, осврнућемо се на интригантну епизоду из домена српско-угарских, али и угарско-турских односа, која се одиграла

можда није реч о етничким Србима, већ ратницима са деспотових угарских поседа, као што су чланови породице Пошафи. Они јесу учествовали у походу с почетка 1422 (вид. нап. 40), али тешко да су били међу побуњеницима у лето исте године. Наиме, неки од Пошафија су 1423. ратовали за деспотов рачун у Зети. А. KRSTIĆ, *Familiars of the Serbian despots in and from the territory of Banat (1411–1458)*, *Politics and Society in Central and South-East Europe (13th–16th centuries)*, ed. Z. IUSZTIN, Cluj – Napoca 2019, 101, нап. 37, 38.

⁴⁴ P. ROKAI, *Ratnici despota Stefana*, 13; Ф. ДВОРНИК, *Словени у европској историји и цивилизацији*, прев. Д. ЖИВОЛИНОВИЋ – Н. ПОРЧИЋ, Београд 2001, 282 [F. DVORNIK, *Sloveni u evropskoj istoriji i civilizaciji*, прев. D. ŽIVOJINOVIĆ – N. PORČIĆ, Београд 2001]; N. C. TÓTH, *Zsigmond magyar es II. Ulászló lengyel király személyes találkozói a lublói béke után (1412–1424)*, *Történelmi Szemle* 56/3 (2014) 339–356, нарочито 349–350.

⁴⁵ N. C. TÓTH, *Zsigmond magyar es II. Ulászló lengyel király*, 352–355.

⁴⁶ *Eberhart Windeks Denkwürdigkeiten*, 153–154; *Andreas von Regensburg Sämtliche Werke*, ed. G. LEIDINGER, München 1903, 308–309. *Diarium sexennale* представља важан извор о средњоевропским збивањима за период 1422–1427. Аутограф се чува у Баварској државној библиотеци у Минхену (Clm 903, f. 221–224, 235–271); В. STUDDT, *Andreas of Regensburg*, *EMC*, 39–40.

⁴⁷ Две године након тога, на мировном уговору између две стране, наведен је *Stephanus regni Rasciae Despotus* и то као први међу угарским баронима, пре грофа Хермана II Цељског и палатина Николе II Горјанског. FEJÉR, *Codex*, X/6, Budaе 1844, 536. Ј. РАДОНИЋ, Споразум у Тати, 167–168. Исто тако, деспот Стефан је баш у периоду 1422/23. добио поседе у жупанијама на североистоку Угарске (Берешка, Абаујска и Земпленска), које су биле истурене према Пољској. А. КРСТИЋ, Српски деспоти, 23; А. КРСТИЋ – Н. ИСАИЛОВИЋ, Исправа деспота Стефана Лазаревића о годишњем сајму у граду Мункачу (Некудим, 6. мај 1427. године), *Иницијал* 9 (2021) 210 [А. KRSTIĆ – N. ISAILOVIĆ, *Isprava despota Stefana Lazarevića o godišnjem sajmu u gradu Munkaču (Nekudim, 6. maj 1427. godine)*, *Inicijal* 9 (2021) 209–222].

око два месеца након смрти деспота Стефана Лазаревића (19. јул 1427). Реч је о политичкој афери, која је искрсла у вези са питањем Голупца, тврђаве на Дунаву од изузетног стратешког значаја.⁴⁸ Споменути догађај је документован у једанаестој књизи *Анала или хроника славног Пољског краљевства*, пољског хроничара Јана Длугоша (1415–1480).⁴⁹ *Анали*, подељени у 12 књига, представљају најважнији наротив средњовековне пољске историографије.⁵⁰

У поглављу о сукобу код Голупца из 1428, Длугош излаже инцидент повезан са предајом тврђаве турским снагама. На почетку одељка, преноси да је краљ Жигмунд, преко писма и посланика, обавестио папу Мартина V (1417–1431) о својој намери да се супротстави

⁴⁸ А. Крстић, Голубац, *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља (према писаним изворима)*, прир. С. Мишић, Београд 2010, 83–87 са прегледом литературе [А. KRSTIĆ, Golubac, *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja (prema pisanim izvorima)*, прир. С. MIŠIĆ, Београд 2010, 83–87].

⁴⁹ Јан Длугош, најзнаменитији хроничар средњовековне Пољске, потиче из племићке породице. Од 1428. започиње школовање на Краковском универзитету, које пак није успео да доврши. Преломни тренутак у његовом животу тиче се ступања у службу код краковског епископа Збигњева Олесничког, након чега постаје каноник Краковске катедрале. Иза себе, Длугош је имао завидну дипломатску каријеру. Пре 1436. године, нашао се на Базелском сабору, а током 1440. био је у пратњи младог пољског краља Владислава III на његовом путу у Угарску. Тамо се нашао и 1476. по налогу Владислављевог брата, краља Казимира IV. Далеки пут, погоршао је Длугошево здравље, те је 1480. и преминуо, само годину дана након рукоположења за архиепископа Лавова. Детаљно о Длугошевом животу: А. JANICKI, *Jan Dlugosz and his Annals or Chronicles of the Famous Kingdom of Poland: Life*, <https://dlugosz.polona.pl/en/jan-dlugosz/1> (конс. 1. октобра 2023); Р. DIMMEL, *Jan Dlugosz*, *EMC* 1, 539–540.

⁵⁰ *Анали* су подељени на две целине. Прва обухвата период до 1405, а друга, која је по сазнајној вредности важнија, од 1405. до 1480. године. Дело је сачувано у преко 60 преписа, који су настајали у распону од краја XV па до почетка XVIII века. Додуше, први део је сачуван у оригиналу и налази се у Библиотеци Чарторицки у Кракову (MS. 1306). Међутим, вреднији део, како га и сам аутор доживљава, сачуван је у више рукописа, од којих се издвајају Светокришки (Народна Библиотека, Варшава, MS. П 8053) и Корнички (Пољска академија наука, MS. 197–198). Прво штампано издање појавило се 1711/12. у Лајпцигу. О структури *Анала* и сачуваним рукописима уз преглед досадашњих издања и превода, исцрпно на сајту: <https://dlugosz.polona.pl/en/jan-dlugosz> (конс. 1. октобра 2023). Вид. следећа поглавља: *Annals, or Chronicles of the Famous Kingdom of Poland and other works; The Annals – the composition process and manuscript witnesses (as determined by W. SEMKOWICZ-ZAREMBINA and P. DYMMEI); The base for the Leipzig edition of the Annals (1711), the edition with Opera Omnia (vols. X–XIV, 1873–1878), and the 1964–2005 edition.*

Турцима. Са извесном дозом цинизма, Длугош истиче да је Жигмунд на тај начин настојао да оправда улогу заштитника хришћана, с обзиром на неуспех у рату против хусита.⁵¹ У наставку, пољски хроничар излаже околности које су довеле до доспећа Голупца у турске руке.

У том смислу, наводи следеће: „Покојни деспот Рашке, непосредно пре своје смрти, једном од својих рашких витезова поверио је споменути тврђаву Голубац. Отишавши краљу Жигмунду, потражио је (рашки витез, М. Г.) 12.000 златника које је (деспоту, М. Г.) исплатио, а што је за његову службу и заслуге, од деспота забележено. Премда снажно саветован од Пољака и Угара да понуду прихвати, краљ Жигмунд је одбио да то учини. Штавише, рашког витеза је увредљиво и недостојно протерао, тврдећи да је документ о исплати фалсификовао, и са деспотовим печатом у свом поседу, лажно оверио.“⁵² Озлојеђен непоштовањем од стране угарског краља, рашки витез се обратио Турцима, којима је за 12.000 флорина препустио Голубац. Заузврат, султан му је поверио тврђаву.⁵³

Длугошев исказ је умногоме особен и садржи низ занимљивих података.⁵⁴ Наведена епизода,⁵⁵ заправо представља увертуру у нара-

⁵¹ *Joannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Lib. 11 (1413–1430)*, Varsaviae 2000, 234–235.

⁵² „Despotus siquidem Raszcie pridem morte absumptus uni ex militibus suis Rasziano castrum predictum Golubiecz commendaverat moriturus. Qui Sigismundum regem conveniens precabatur, ut sibi duodecim aureorum millia per despotum pro suis obsequiis et meritis inscripta exolveret et castrum Golubiecz ab eo susciperet resignacionem. Quod rex Sigismundus, licet id sibi per Hungaros et Polonos magnopere suaderetur, facere detrectans, Raszianum eciam militem repulit cum iniuria et indignacione, asserens inscripcionem debiti falso finxisse scripsisseque et, cum sigillum despoti in eius arbitro foret, falso consignasse.“ Ibidem, 235.

⁵³ „Raszianus itaque et repulsa et ignominia irritatus ad Turcos deficit et tradicionem castrum Golubiecz pactus, duodecim florenorum millia accepit, quod Turcorum cesar sibi viceversa commendavit quodque Raszianus ipse ab oppugacione Sigismundi regis strenue defendit.“ Ibidem.

⁵⁴ Примера ради, у једној чешкој хроници се под 1428. среће, не баш издашна вест: „Eadem estate rex Sigismundus ante castrum Holubecz in terra Racz, quem olim dux Dispis communiverat, castra metaverant et dominus Zdeslaus capitaneus in conductu Pasce.“ *Kronika Bartoška z Drahonice*, FRB V, ed. J. EMLER, Praha 1893, 598–599.

⁵⁵ Ова подаци су одавно запажени у домаћој историографији. Вид. С. ЂИРКОВИЋ, *Голубац у средњем веку*, Пожаревац 1968, 13–16 [С. ЂИРКОВИЋ, *Голубас и средњем веку*, Роџаревац 1969]; М. СПРЕМИЋ, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 2019⁴, 105–112 [М. СПРЕМИЋ, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 2019⁴]; М. БЛАГОЈЕВИЋ, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 296 [М. БЛАГОЈЕВИЋ, *Државна управа у српским*

тив о турско-угарском сукобу. Запажа се да хроничар не именује српског деспота, а ни његовог витеза, који је тврђаву предао Турцима.⁵⁶ Из других извора, знамо да је реч о војводи Јеремији.⁵⁷ Ако је вероватни пољском хроничару, војвода Јеремија је деспоту Стефану исплатио 12.000 дуката за вршење службе у Голупцу, чиме је практично закупио положај голубачког војводе.⁵⁸ Ипак, одређену контрадикторност уноси податак да је као турски човек, Јеремија задржао контролу над тврђавом, иако је претходно примио захтевани износ. То би значило да је он у потоњем сукобу учествовао на страни Турака,⁵⁹ што, колико

srednjovekovnim zemljama, Београд 1997] У новије време: М. ИВАНОВИЋ, Један поглед на „власти“ у Држави српских деспота, *600 година Манастира Павловац*, Младеновац 2017, 175–176 [М. IVANOVIĆ, Један поглед на „vlasti“ u Državi srpskih despota, *600 godina Manastira Pavlovac*, Младеновац 2017, 169–180]; А. КРСТИЋ, Угри, 86–87.

⁵⁶ Уопштено се запажа да Длугош не прави јасну разлику приликом идентификације двојице српских деспота. Тако у контексту догађаја око Смедерева 1439, он деспота Ђурђа назива именом његовог ујака, што понавља на још два места. Међутим, када говори о деспотовој улози током *Дуге војне*, исправо наводи да је реч о Ђурђу (*Georgius*). *Joannis Dhugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Lib. 11–12 (1431–1444)*, Varsaviae 2001, 209, 282, 284, 287. Вид. и А. NIKOLOV, The Orthodox People of the Balkans in the Eleventh and Twelfth Book of the „Annals“ of John (Jan) Długosz, *Моравска Србија: историја-култура-уметност*, прир. С. МИШИЋ, Крушевац 2007 [*Moravska Srbija: istorija-kultura- umetnost*, прир. S. MIŠIĆ, Kruševac 2007], 27–28, који не спомиње епизоду око предаје Голупца.

⁵⁷ У повељи краља Жигмунда од 27. септембра 1427. године, стоји податак да је грешни Јеремија предао град Турцима. Биограф деспота Стефана, Константин Филозоф, доноси и детаљ о одласку деспота Ђурђа у град и неуспелим преговорима са војводом Јеремијом. L. THALLÓCZY – Á. ALDÁSY, *A Magyarországnak és Szerbia közötti összeköttetések oklélévtára 1198–1526*, Budapest 1907, 112; КОНСТАНТИН ФИЛОЗОФ, *Повест о словима: Сказаније о писменах – изводи. Житије деспота Стефана Лазаревића*, прир. Г. ЈОВАНОВИЋ, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 11, Београд 1989, 126–127 [KONSTANTIN FILOZOF, *Povest o slovima: Skazanije o pismenah – izvodi. Žitije despota Stefana Lazarevića*, прир. G. JOVANOVIĆ, Beograd 1989].

⁵⁸ М. БЛАГОЛЕВИЋ, *Државна управа*, 296, сматра да је реч о уобичајеној пракси унутар државне управе тадашње Србије. Са друге стране, М. ИВАНОВИЋ, Један поглед, 175–176 узима у обзир ту могућност, али је ипак склонији тези да је Јеремија на име позајмице деспоту, Голубац добио у залог. Вид. ИСТИ, Шта је Константин Филозоф прећутао у Житију деспота Стефана Лазаревића?, *Средњи век XI*, прир. Г. ЈОВАНОВИЋ, Деспотовац 2021, 147–148 [М. IVANOVIĆ, Šta je Konstantin Filozof prećutao u Žitiju despota Stefana Lazarevića, *Srednji vek XI*, прир. G. JOVANOVIĆ, Despotovac 2021, 137–150].

⁵⁹ У вези са војводином личношћу и улогом вид. E. ZACHARIADOU, Worrisome Wealth of the Čelnik Radič, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor*

нам је познато, не спомињу други извори.⁶⁰ Сами по себи, односи између Србије и Угарске нису у примарном фокусу пољског хроничара. Додуше, посредно се може закључити да је он био свестан њихове природе, односно да је српског деспота сматрао угарским вазалом. Томе у прилог говоре наводи о Јеремијином одласку код краља Жигмунда, након смрти деспота Стефана.

Из наведених редова, запажа се изванредан анимозитет према краљу Жигмунду, што није случај на примеру српског војводе. Штавише, губитак Голупца хроничар тумачи као директну последицу Жигмундових поступака. Тиме се отвара питање веродостојности Длугошевог исказа, али и порекла његових извора. Он и сам спомиње пољске великаше у краљевој околини, који су били благонаклони према понуди српског војводе. Не треба губити из вида да се на страни угарског краља борио и пољски великаш Завиша Црни од Гарбова, чија су храброст, али и витешка погибија, практично у средишту Длугошеве нарације о наведеним дешавањима.⁶¹ С правом се може претпоставити да вести о предаји Голупца и они о подвизима Завише од Гарбова, потичу из истог изворног круга.⁶²

Питање Голупца, у директној је вези са чувеним споразумом у Тати, склопљеним између деспота Стефана и краља Жигмунда 1426. године. Према одредбама уговора, нови српски владар, Ђурађ Бранковић (1427–1456), био је у обавези да Угарској врати Београд, Голубац, Мачванску бановину и још неке пограничне крајеве (тзв. „Дето-

V. L. Ménage, eds. С. HEYWOOD – С. IMBER, Istanbul 1994, 383–397, pp. 384–389, где ауторка сугерише да су Јаков и Димитрије, синови Јеремије који се помињу у једном османском акту из 1440. године, можда управо потомци голубачког војводе. То би могло бити посредно сведочанство да је Јеремија са породицом наставио живот на тлу Османског царства.

⁶⁰ У угарској историографији се провлачи супротна теза, тј. да су српске трупе помагале краљу Жигмунду. L. VESZPRÉMY, King Sigismund of Luxemburg at Golubac (Galambok) 1428, *Transylvanian Review* XVIII/2 (2009) 295–296; T. PÁ-LOSFALVI, *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden – Boston 2018, 73–74. Међутим, овакво мишљење тешко да може бити одрживо, с обзиром на незавидан положај Ђурђа Бранковића, који је у мају 1428. званично постао турски вазал. М. СПРЕМИЋ, *Децном Ђурађ*, 106–107.

⁶¹ *Joannis Dlugossii Annales* 11, 235–239. О Завишу Црном и митологизацији његовог лика: В. МОЖЕЈКО – S. SZYBKOWSKI – В. ŚLIWIŃSKI, *Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima*, Gdańsk 2003.

⁶² Cf. В. МОЖЕЈКО – S. SZYBKOWSKI – В. ŚLIWIŃSKI, *Zawisza Czarny*, 14–15. Длугош спомиње да су обезглављено и разоружано Завишино тело, сахрањили Рашани. *Joannis Dlugossii Annales* 11, 236.

шевина“).⁶³ Из Длугошевог извештаја се не може наслутити да је поседовао нека сазнања о овом споразуму. Чак ни његов савременик, угарски хроничар Јанош Туроци (1435–1488/89) не даје сасвим прецизне податке у том погледу. Важно је напоменути, да иако компилаторски спис, Туроцијева *Угарска хроника* представља важан извор за познавање прилика у Угарској, од Жигмундовога доласка на престо (1387) па све до пишчевог времена.⁶⁴

Према Туроцију, „пресветли кнез Ђурађ, деспот Рашке“, у потпуности се покорио краљу Жигмунду. Том приликом, предао му је Београд, утврђени град на ушћу Саве и Дунава, које се у прошлости звао „Taurinum“, односно „Alba Vulgarica“. Аутор затим наводи да су Београд држали и Ђурђеви претходници, а он сам до око 1425. године. Ни краљ Жигмунд није био мање дарезљив према Ђурђу, уступивши му утврђења: Сланкамен, Купиник, Бечеј, Вилагошвар, Токај, Мункач, Таљу, Регец, и градове: Сатмар, Бесермењ, Дебрецин, Тур и Варшањ, као и палату у Будиму, достојну његовог ранга.

⁶³ Споразум у Тати био је у предмет интересовања многих истраживача. О томе је расправљао још Ј. Радонић, Споразум у Тати, 117–232, који одриче веродостојност самог уговора. У каснијој литератури, овај споразум се у основи прихвата као веродостојан. Ј. КАЛИЋ-МИЛУШКОВИЋ, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 101–104 [Ј. КАЛИЋ-МИЛУШКОВИЋ, *Београд у средњем веку*, Београд 1967]; М. СПРЕМИЋ, *Деспот Ђурађ*, 99–107; Н. ЛЕМАЉИЋ, Уговор у Тати између деспота Стефана Лазаревића и Жигмунда Луксембуршког, *Радови Филозофског факултета Источно Сарајево* 9/2 (2007) 443–448 [Н. ЛЕМАЉИЋ, Уговор у Тати између деспота Стефана Лазаревића и краља Жигмунда Луксембуршког, *Радови Филозофског факултета Источно Сарајево* 9/2 (2007) 443–448]; А. КРСТИЋ, Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предат Угрима 1427. године? *ИЧ* 61 (2012) 115–127 [А. КРСТИЋ, Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предат Угрима 1427. године? *ИЧ* 61 (2012) 115–127]; М. БЛАГОЈЕВИЋ, О предаји Београда краљу Жигмунду 1427. године, *Зборник Матице српске за историју* 82 (2010) 7–22 [М. БЛАГОЈЕВИЋ, О предаји Београда краљу Жигмунду 1427. године, *Зборник Матице српске за историју* 82 (2010) 7–22].

⁶⁴ Туроцијево дело састоји се од четири целине, које су писане у одређеним временским размацима. Почетком осамдесетих година XV века настала је целина посвећена владавини краљице Марије и Карла II Драчког; око 1486. довршен је део који говори о дешавањима до смрти краља Карла Роберта (1342), а недуго потом и целина која почиње доласком краља Жигмунда на престо. Што се тиче периода који покрива владавину краља Лајоша (1342–1382), Туроци је у потпуности преузео дело краљевог биографа Јаноша Кикилеија (1320–1394). JÁNOS THURÓCZY, *Chronicle of the Hungarians*, ed. P. ENGEL, transl. F. MANTELLO, 6–7; L. KOPÁR, János Thuróczy, *EMC* 2, 1430.

Такође, Туроци наводи да је српски владар често посећивао краљев двор и био срдечно дочекиван како од краља, тако и од Угара.⁶⁵

Дакле, однос између деспота и краља, Туроци приказује кроз идиличну везу сениор-вазал. Самим тим, не наводи некакав претходни уговор, већ предају Београда види као Ђурђев дар, што је произашло из успостављања вазалног односа према угарском краљу. Навођењем Жигмундовога ударја, писац као да открива краљеву жељу да Србима пружи компензацију због губитка престонице. Заправо, то се може прихватити као логичан потез како би се деспотов наследник чвршће везао за угарску круну.⁶⁶ Додуше, већину набројаних поседа, заједно са палатом у Будиму, добио је још деспот Стефан,⁶⁷ кога Туроци и не спомиње, из разлога што му је личност деспота Ђурђа свакако познатија.⁶⁸ Као угледан чиновник краљевске канцеларије, Туроци је имао увид у архивску грађу. Ипак, искоришћени материјал није представио у прецизном хронолошком реду.⁶⁹ То се види и

⁶⁵ JOHANNES DE THUROCZ, *Chronica Hungarorum*, I. Textus, ed. E. GALÁNTAI – J. KRISTÓ, Budapest 1985, 228; JÁNOS THURÓCZY, *Chronicle*, 87–88. На основу Туроција, наведене податке, уз незнатне измене доноси и Антоније Бонфини. ANTONIUS DE BONFINIS, *Rerum Ungaricarum decades*, T. 3, ed. I. FÓGEL – V. IVÁNYI – L. JUHÁSZ, Lipsiae 1936, 65.

⁶⁶ J. РАДОНИЋ, Споразум у Тати, 199–201. Радонић указује и на вести византијског историчара Лаоника Халкокондила, који изричито тврди да је Београд Угрима предат у замену за поседе у Угарској. LAONIKOS CHALKOKONDYLES, *The Histories*, vol. 1, transl. by A. KALDELIS, London 2014, 408, 409. Такође, сам Туроци наглашава стратешки значај Београда у сузбијању турске опасности, с тим што то не наводи као један од разлога деспотове предаје града, барем не директно. JOHANNES DE THUROCZ, *Chronica*, 228.

⁶⁷ Подсећамо да је након признавања угарске врховне власти, деспот Стефан стекао Београд и области у пограничном српско-угарском појасу. Када су током 1411. учвршћени српско-угарски односи, Стефан је од краља добио прва имања у Угарској и то: Дебрецин у Бихорској, Бесермењ у Саболчкој жупанији, а такође и Сатмар у истоименој и Бечеј у Торонталској жупанији. Касније, 1422/23. добија Мункач у Берешкој, Регец у Абаујској и Тољу у Земпленској жупанији. Зна се и да је деспот Ђурађ од краља Алберта 1439. године добио Вилагошвар (Зарандска жупанија). Није сигурно који од двојице деспота је добио Купиник и Сланкамен, а познато је да су оба града била у поседу деспота Ђурђа, током другог дела његове владавине. А. КРСТИЋ, Српски деспоти, 21–24.

⁶⁸ Додуше, Туроцијева вест о пустошењу Рашке од стране краља Жигмунда, која је смештана у време непосредно пре Никопољске битке, може се тумачити као одраз неких сазнања која је аутор имао о ранијим краљевим походима против државе кнеза Стефана Лазаревића. JOHANNES DE THUROCZ, *Chronica*, 214.

⁶⁹ Да је хроничар користио извештаје одређених каптола, у којима су сачувани подаци о деспотским поседима, тврди J. РАДОНИЋ, Споразум у Тати,

на примеру српске предаје Београда, чије време хроничар датује оквирно.⁷⁰

Нешто другачија, а може се рећи и хронолошки ближа запажања о предаји Београда Угарској, али и паду Голупца под турску власт, срећу се код бургундског путника и витеза Бертрандона де ла Брокијера (око 1400–1459). Као повереник бургундског војводе Филипа III Доброг, Брокијер је почетком 1432. године предузео поход у Свету Земљу. При повратку, почетком 1433. године, прошао је кроз Цариград, турске крајеве, Србију и Угарску. Сећања о својим доживљајима, уобличио је скоро три деценије након предузетог путовања, као спис *Путовање преко мора*.⁷¹ Брокијерово дело је значајан извор за проучавање српско-угарских односа на почетку владавине Ђурђа Бранковића, са којим се писац сусрео у Некудиму.⁷² Овом приликом не можемо улазити у детаљну анализу Брокијеровог погледа на споменуто, већ само на појединости, које се могу везати за време непосредно након смрти деспота Стефана Лазаревића.

Ако се следи Брокијерова нарација, након одласка из деспотовог Некудима, он је након дан и по стигао у Београд, за кога тврди да припада угарском краљу, уз додатак да се град налази у Рашкој. На први поглед контрадикторне, ове вести одражавају становиште о географском положају Београда у овире Србије, док је са друге стране

199. Сам Туроци је значајан део свог живота провео као дворски чиновник да би 1486. постао и заменик судије централног краљевског суда („protonotarius“). JÁNOS THURÓCZY, *Chronicle*, 5–6. Детаљно о Туроцијевим изворима: М. ELÉMER, *A Thuróczy Krónika és forrásai*, Budapest 1967.

⁷⁰ Према најновијим истраживањима, коначно је утврђено да је Београд у угарске руке дошао крајем септембра или најкасније почетком октобра 1427. А. Крстић, Краљ Жигмунд у Борчи, 115–127.

⁷¹ Оригинал није сачуван, а позната су четири преписа, настала недуго након оригинала. Најважнији је рукопис из Национале библиотеке у Паризу MS Français 5593 приређено је критичко издање Шарла Шефера (*Le voyage d'outremer de Bertrand de la Broquière écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne*, ed. CH. SCHEFER, Paris 1892), које се упркос неким каснијим издањима на старофранцуском, и данас сматра најкомпетентнијим. О Брокијеровом животу и делу, са упутима на релевантну литературу: А. BĀRĀNY, Burgundian Crusader Ideology in Bertrand de la Broquière's „Le Voyage d'Outremer“, *Byzance et l'Occident III. Écrits et manuscrits*, Budapest 2016, 265–287. На основу Шеферовог, настало је и билингвално издање БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање преко мора*, Београд 1950, прир. и прев. М. РАЛИЧИЋ, Београд 1950 [BERTRANDON DE LA BROKIJER, *Putovanje preko mora*, прир. i прев. М. РАЛЋИЋ, Београд 1950], на које ћемо се позивати даље у тексту.

⁷² БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање*, 130, 131.

препозната политичка власт Угарске.⁷³ Посебно су значајни наводи да је угарском краљу, „пре четири године“, град предао деспот Рашке, из бојазни да га не изгуби као што се догодило са Голупцем, а што је била велика штета за хришћане.⁷⁴

На основу ових навода, произлази да је предаја Београда угарском краљу (која је погрешно смештена у 1429), наступила као последица турског освајања Голупца. Према вестима које је Брокијер добио, главни кривац због губитка голубачке тврђаве био би деспот Ђурађ Бранковић, који на крају није ни имао избора, него да Београд врати Угарској.⁷⁵ На овај начин, Брокијерове вести о предаји Београда, битно се разликују од Туроцијевих.⁷⁶ Разлике су приметне и када је реч о паду Голупца, додуше у односу на дело пољског хроничара Длугоша, који у датом контексту оптужује краља Жигмунда.⁷⁷ Поред тога, из Брокијерових вести произлази да је турско заузеће Голупца

⁷³ Географско позиционирање Београда у оквиру Србије јавља се и код других писаца, попут Јана Длугоша и Петра Рансана, једног од историчара са двора краља Матије Корвина. *Joannis Dhugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Lib. 12 (1462–1480)*, Cracoviae 2005, 289; PETRUS RANSANUS, *Epithoma rerum Hungararum id est Annalium omnium temporum. Liber primus et sexagesimus*, ed. PETRUS KULCSÁR, Budapest 1977, 147. Такође, слично становиште се запажа и у *Житију деспота Стефана*. КОНСТАНТИН ФИЛОЗОФ, *Повест о словима*, 100.

⁷⁴ „Et n'entre en ceste place nul Rascien puisqu'elle est en la main du roy de Honguerie le quel l'a eu du dispot de Rascie depuis III ans pour doubte qu'il ne la perdist, ainsi qu'il fist Coulumbach qui fu grant dommaige pour les Crestiens.“ БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање*, 132, 133.

⁷⁵ Стиче се утисак да је Брокијер вести о српско-угарским односима добијао претежно од Дубровчана. У том смислу, истиче да је сазнања о деспотовом Новом Брду добио од људи „који то добро знају“. Исто тако, интересујући се зашто Београд штите Немци, а не Срби или Угри, речено му је да су први послушнији Турчину, док је код других реч о великом страху од Турака, БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање*, 132, 133, 134, 135. Треба имати на уму да су Дубровчани још од времена деспота Стефана формирали своју трговачку колонију у Београду. Поред тога, управник града Матко Таловац и брат му Франко, које спомиње и Брокијер, потичу са дубровачке Корчуле. Вид. Ј. КАЛИЋ, *Београд*, 86–92 и даље.

⁷⁶ За разлику од Туроција, краљево даривање поседа српском деспоту, Брокијер не доводи у корелацију са предајом Београда. Додуше, истиче да је посредни Жигмундов политички потез, како би Ђурђа везао за себе, мада је овај тобоже вернији султану. БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање*, 132, 133.

⁷⁷ Брокијер такође спомиње Жигмундов пораз код Голупца, као и учешће пољског витеза по имену Адвис, који се свакако може поистоветити за Завишом Црним од Гарбова. Ове вести, писац је добио од изасланика миланског војводе. БЕРТРАНДОН ДЕ ЛА БРОКИЈЕР, *Путовање*, 122, 123.

претходило српској предаји Београда, што се може контролисати другим изворима.⁷⁸ Уопштено узевши, Брокијерове вести представљају својеврстан приказ онога што се знало, односно о чему се говорило, и то само пар година након смрти деспота Стефана.

На основу свега наведеног, потребно је издвојити неколико запажања. Прво, протурско држање кнеза Стефана Лазаревића у бици код Никопоља, које се спомиње у релативно скромном броју наратива, није битно утицало на каснију перцепцију његових односа са краљем Жигмундом. Чак и поједини аутори који праве алузије на Стефанову улогу у бици, препознају промену курса његове спољне политике. Даље, значајан део изворних вести тиче се деспотовог угледа који је уживао на Жигмундовом двору, али и обавеза које је имао као угарски вазал. Самим тим, западни писци препознају улогу српског владара у европској политици краља Жигмунда Луксембуршког. Такође, код познијих аутора запажа се одсуство вести о деспоту Стефану. Тако су у делу Јаноша Туроција (али и Јана Длугоша) личности двојице деспота практично обједињене у једну. Као главни разлог, може се навести потоња улога Ђурђа Бранковића у угарској политици, о чему су Туроци, али и други писци попут Длугоша, оставили значајне вести. То питање, свакако изискује посебно истраживање. Напослетку, иако не нарочито издашне, вести наведених писаца су важна, али и неопходна компонента у сагледавању целовите слике српско-угарских односа (1403/1404–1427).

⁷⁸ Према најновијим истраживањима, Београд се у угарским рукама нашао крајем септембра или почетком октобра 1427. године (А. Крстић, Краљ Жигмунд у Борчи, 115–127). С друге стране, султан Мурат II је 21. септембра 1427. египтског султана обавестио о освајању Голупца. На основу тога, испада да је султан преузео Голубац барем десетак дана пре него Жигмунд Београд. С. IMBER, *The Ottoman Empire 1300–1481*, Istanbul 1990, 105; Према њему и А. Крстић, Угри, 86–87, који доноси преглед ранијих мишљења, на основу којих је пад Голупца датован након предаје Београда.

Marko Gavrilović

**THE RELATIONS BETWEEN SERBIA AND
HUNGARY (1403/1404–1427) IN THE WORKS OF WESTERN
EUROPEAN WRITERS OF THE 15TH CENTURY**

Summary

At the beginning of the 15th century, a new phase emerged in the relations between Serbia and Hungary. More precisely, at the beginning of 1404, Despot Stefan Lazarević became a vassal of the Hungarian king Sigismund of Luxembourg. Certain aspects of these relations were noted by some Western European writers of the 15th century. Primarily, they originated from the lands, which were under the actual or nominal rule of King Sigismund. However, some reports can also be found among authors from countries that closely followed the events in the Kingdom of Hungary, such as Poland and Burgundy.

Contemporary writers, such as the Anonymous Continuator of the *Chronik des Landes Preussen* by Johann von Posilge, as well as Eberhard Windeck, recognized a shift in the foreign policy course of Despot Stefan. Windeck, a close associate of King Sigismund, provided valuable insights into the relations between the two rulers. His reports attest about reputation of Despot Stefan as a Hungarian baron, but also obligations he had as a Hungarian vassal. Brief accounts of this can also be found in the writings of other authors, like the Bavarian chronicler Andreas of Regensburg and the Anonymous author of the *Zipser Chronik*.

In this paper, we also analyzed the data provided by Western writers about the events following the death of Despot Stefan Lazarević (July 19, 1427). Their focus lies on the question of handover of Belgrade to Hungary, as well as the fall of Golubac Fortress under the Ottoman Turks. Although their reports overlap to some extent, significant differences are also visible between them. For example, the Polish chronicler Jan Długosz blamed King Sigismund for the fall of Golubac Fortress, while the Burgundian knight Bertrand de la Broquière attributed it to the Despot Đurađ Branković, Stefan's successor. Also, according to Broquière, Despot Đurađ ceded Belgrade to the King Sigismund, out of necessity, while the Hungarian chronicler János Thuróczy, represented it through the ideal senior-vassal bond.

Keywords: Despot Stefan Lazarević, King Sigismund of Luxembourg, Serbian-Hungarian relations, Western European writers.

Чланак примљен: 10. септембра 2023.

Чланак прихваћен: 3. новембра 2023.